

نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور

مجموعه مقالات نشست تخصصی

خلاقیت و نوآوری در

کتابخانه‌های عمومی

نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور

اداره کل پژوهش و آموزش

دانشگاه تهران

دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی

دبیر علمی:

جلال غفاری

به اهتمام:

یوسف عابدی

ویراستار:

رامین علی‌پور

شنبه، ۱۷ اسفندماه ۱۳۸۷

موضوع: نشست تخصصی اخلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌های عمومی (۱۳۸۸: تهران)

هژان و نام پدیدآور: اخلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌های عمومی: مجموعه مقالات نشست تخصصی اداره کل پژوهش و آموزش نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور/ دبیر علمی: جلال غفاری؛ به اهتمام: یوسف عابدی؛ ویراستار: رامین علی‌پور.

مشخصات نشر: تهران: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۸۹.

مشخصات ظاهری: ۳۲۵ ص:، جدول، نمودار.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۶۱۹-۰۳-۶

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

هژان دیگر: مجموعه مقالات نشست تخصصی اداره کل پژوهش و آموزش نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور

موضوع: کتابخانه‌های عمومی — ایران

موضوع: کتابخانه‌های عمومی — ایران — نوآوری

موضوع: کتابخانه‌های عمومی — مدیریت

موضوع: اخلاقیت

شناسه افزوده: غفاری، جلال، ۱۳۵۹-، دبیر

شناسه افزوده: عابدی، یوسف، ۱۳۶۲-، گردآورنده

شناسه افزوده: علی‌پور، رامین، ۱۳۶۴-، ویراستار

شناسه افزوده: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور

رویدادی: کنگره: ۱۳۸۸ هجری قمری/ ۲۸۴۵۱

رویدادی: دیوبی: ۲۷/۲۵۵

شماره کتباتی ملی: ۱۹۹-۲۹۷

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

اخلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌های عمومی

دبیر علمی: جلال غفاری

به اهتمام: یوسف عابدی

صفحه‌آرایی: علم‌روز

چاپ اول ۱۳۸۹

تیراژ ۳۰۰۰ جلد

قیمت: ۵۵۰۰

تلفن مرکز پخش: ۸۹۹۲۵۷۹۰

محورهای نشست

- ساختار سازمانی متناسب با رشد و توسعه خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌های عمومی
- الگوهای مدیریت خلاق، نوآور، و کارآفرین در کتابخانه‌های عمومی
- نقش کتابخانه‌های عمومی در الگودهی و ترویج فرهنگ خلاقیت و نوآوری
- چرخه حیات دانش و خلاقیت و نوآوری در عرصه کتابخانه‌های عمومی و اعضای آن
- نوآوری و خلاقیت در فراهم‌آوری، سازمان‌دهی، و اشاعه منابع اطلاعاتی در راستای جذب مخاطب
- نظام ملی نوآوری و جایگاه کتابخانه‌های عمومی در آن
- آموزش کاربران کتابخانه‌های عمومی در راستای افزایش خلاقیت و قدرت حل مسئله: کاربرد روش تریز

کمیته علمی

دکتر غلامعلی افروز، دکتر محمدسعید تسلیمی، خانم دکتر محبوبه مباشری، دکتر عباس حری، دکتر غلامرضا فدائی، دکتر محمدصادق ضیایی، دکتر مجتبی امیری، دکتر حمیدرضا جمالی مهموئی، محمدرضا اخضریان کاشانی، خانم ناهید امین‌نژاد، محمد خندان، محمدرضا اسمعیلی، احمد پارسازاده، مهدی شقاقی، مجید سبزی‌پور.

کمیته اجرایی

سعید نظاره (فناوری اطلاعات)، سید مطلب جعفری (پشتیبانی و هماهنگی).

روابط عمومی

علی بهرامی، مصطفی آهنگر.

فهرست مطالب

مقدمه ۹

سخنرانی‌ها ۱۱

- ۱۳ • سخن دبیر علمی نشست (جلال غفاری)
- ۱۹ • سخن دبیرکل نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور (مهندس منصور واعظی)
- ۲۷ • سخن ریاست دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران (دکتر غلامعلی افروز)

مقالات اساتید ۳۱

- ۳۳ • نقش ادبیات در خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌های عمومی؛ دکتر محبوبه مباشری
- مدل هماهنگ استراتژی‌های مدیریت دانش در کتابخانه‌های عمومی؛ دکتر سید محمد
- ۴۳ • اعرابی، دکتر سعید موسوی
- ۶۵ • خلاقیت، آرامش و کتابخانه؛ دکتر غلامرضا فدایی
- ۸۵ • نقش نوآوری در افزایش اثربخشی خدمات در کتابخانه‌های عمومی، دکتر عبدالرضا نوروزی چاکلی
- ۱۰۹ • کتابخانه‌های عمومی و مدیریت دانش اجتماعی، دکتر محمد حسن‌زاده
- ۱۲۷ • الگوی مدیریت خلاقیت در کتابخانه‌های عمومی؛ دکتر افضل‌السادات حسینی، نسترن پورصالحی
- ۱۶۱ • مدیریت خلاق در کتابخانه‌های عمومی، دکتر حسن قاسم‌زاده

مقالات دانشجویی ۱۷۹

- ۱۸۱ • شکوفایی کتابخانه‌های عمومی در پرتو خلاقیت؛ فروغ رحیمی، سارا استواری
- کتابداری مبتنی بر شواهد: رویکردی خلاقانه جهت تصمیم‌سازی‌های بهینه در
- ۲۰۷ • کتابخانه‌های عمومی، رسول زوارقی
- ۲۳۵ • الگوهای مدیریت خلاق و نوآور در کتابخانه‌های عمومی؛ سمانه شادمان‌فر، مریم امیدخدا
- ۲۵۱ • مدیریت دانش و نوآوری در عرصه کتابخانه‌های عمومی، مینا ذاکرشهرک
- ۲۶۹ • کتابخانه‌های عمومی زمینه‌ای بقرای توسعه خلاقیت در جامعه، حجت اشرفی

پوسترها ۲۹۵

- ۲۹۷ • کتابخانه عمومی الکزار: کتابخانه‌ای در خدمت شهروندان، زهرا بیگدلی
- ۳۱۵ • گنجینه بهار: خلاقیت و نوآوری در یک کتابخانه روستایی، بنفشه نفیسی

«هو الخلاق»

«جامعه مطلوب اسلام، جامعه‌ای است که در آن، گنجینه‌های فکر و ذهن انسان‌ها — که گرانبهاترین ثروت ملی هر جامعه‌ای است — استخراج و به کار گرفته شود.»

مقام معظم رهبری

مقدمه

عصر دانش، بسیاری از معادلات را بر هم زده است. با قد برافراشتن فناوری‌های دانش بنیاد، سهم اهمیت مواد خام و نیروی کار به صورت تصاعدی رو به نزول نهاده است. جامعه اطلاعاتی شیوه‌ها و سازمان‌های فراوانی را محکوم به فنا می‌کند. در این میان، کتابخانه‌ها — به ویژه کتابخانه‌های عمومی — که تا امروز اصلی‌ترین رسانه برای ذخیره و انتقال اطلاعات جامعه بوده‌اند، از اهمیت روزافزونی برخوردار می‌گردند؛ چرا که کتابخانه محل دانش است و دانش در این عصر خود قدرت و ثروت است. البته کتابخانه‌ها — از آنجا که ارگانیزم‌هایی پویا هستند — با بهره‌مندی از رسانه‌های مکمل کتاب نظیر پایگاه‌های الکترونیکی و منابع چندرسانه‌ای، به نحوی هوشمندانه خود را با شرایط جدید سازگار می‌کنند تا بتوانند ارتباط خود را با محیط به نحوی روزآمد برقرار کنند.

چشم‌انداز نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در افق ایران ۱۴۰۴، کتابخانه‌هایی «پژوهش محور، نوآور، خلاق، بهره‌مند از مشارکت نخبگان و فرزندگان و رشددهنده روحیه خلاقیت و نوآوری در جامعه» را ترسیم نموده است. در این بند، کتابخانه‌ها خود، از سویی خلاق و نوآور هستند، و از سوی دیگر کاربران‌شان را به سوی خلاقیت و نوآوری بیشتر سوق می‌دهند.

خوشبختانه مباحث خلاقیت، نوآوری و کارآفرینی مدت‌هاست که در کشور ما مطرح شده و به عنوان یک حوزه علمی در حدی مقبول به بلوغ رسیده است. به نظر می‌رسد اکنون زمان مناسب برای استفاده از دستاوردهای خلاقیت در حوزه

کتابداری و اطلاع‌رسانی فرا رسیده باشد. خلاقیت می‌تواند در هر نقطه از نظام کتابخانه (از مدیریت کتابخانه تا فرایندهای کتابداری و آموزش کاربران) زمینه‌هایی برای ظهور و بروز بیابد.

کتاب حاضر، مجموعه مقالات نشست تخصصی «خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌های عمومی» است که در روزهای پایانی سال نوآوری و شکوفایی توسط اداره کل پژوهش و آموزش نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور برگزار شده است. تلاش علمی اساتید و صاحب‌نظران رشته‌های مختلف دانشگاهی که برخاسته از ماهیت چندرشته‌ای خلاقیت است، نگرش به موضوع را از زوایای مختلف ممکن ساخته و بر ارزش کار افزوده است.

در این کتاب سعی شده تا کلیه مباحث مطروحه در نشست، در چهار بخش یادداشت‌ها، مقالات اساتید، مقالات دانشجویی، و پوسترها ارائه شوند. بخش سخنرانی‌ها که شامل سخنان اساتید و مدیران دانشگاهی و نهادی است، شامل دغدغه‌ها، راهبردها، و انتظاراتی است که جهت تبدیل کتابخانه‌های عمومی به کتابخانه‌هایی خلاقیت‌زا و خلاقیت‌محور مطرح گردیده است. در بخش مقالات اساتید و دانشجویان که جوهره‌ی اصلی مباحث مطروحه در کتاب حاضر را تشکیل می‌دهد، مضامین مهمی در حوزه خلاقیت و نوآوری نظیر استراتژی‌های مدیریت دانش، مدیریت دانش اجتماعی، مدیریت خلاق، مدیریت نوآوری، و نقش معنوی و آرامش‌بخش کتابخانه در ایجاد خلاقیت مورد بحث قرار گرفته است. بخش پوسترها نیز نمونه‌های بارزی از تجلی خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌ها را ارائه می‌دهد.

این تلاش نقطه عزیمتی برای نیل به چشم‌انداز نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور است و امیدواریم مرجعی برای اجرای خلاقیت در کتابخانه‌های عمومی و آغاز حرکتی برای مطالعات بعدی در این راه باشد.

نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور

اداره کل پژوهش و آموزش

بهار ۱۳۸۹

سخنرانی‌ها

بسم الله الرحمن الرحيم

سخن دبیر علمی نشست

جلال غفاری

مقام معظم رهبری سال ۱۳۸۷ را سال نوآوری و شکوفایی نام نهادند. در واقع این بدان معنا نیست که سال‌های بعد سال نوآوری و شکوفایی نباشد، بلکه ایشان به اهمیت این مسئله اذعان داشته‌اند که در برنامه‌ریزی‌ها و حرکت‌ها، به خلاقیت و نوآوری توجه شود. نهاد کتابخانه‌ها در سند راهبردی چشم‌انداز خود به این مسئله توجه نموده و بحث نوآوری و خلاقیت را به‌عنوان یکی از ویژگی‌های اساسی کتابخانه‌های عمومی در سال ۱۴۰۴ مورد توجه قرار داده است. این سند که در حدود یک ماه پیش به تصویب هیأت امنای محترم نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور رسید، با انجام مطالعات تطبیقی مفصل و با استفاده از اسناد بالادستی که در مورد کتابخانه‌های عمومی وجود داشت تدوین شد. در این سند اذعان شد که نهاد کتابخانه‌های عمومی در سال ۱۴۰۴ نهادی است فرهنگی، با هویت اسلامی-ایرانی، نافذ و اثرگذار بر جامعه، دارای کارکردهای آگاهی‌بخشی، اطلاع‌رسانی، آموزشی و ارشادی، زمینه ساز ارتقای مطالعه‌ی مفید، دارای نیروی انسانی متعهد، متخصص و آموزش‌دیده، با حفظ جایگاه اول در منطقه و موفق در رساندن کشور در زمره‌ی پانزده کشور برتر جهان از جهت سرانه‌ی فضا، عضو، منابع و امانت. کتابخانه‌ی عمومی در این چشم‌انداز، کتابخانه‌ای پژوهش‌محور، نوآور و خلاق و بهره‌مند از مشارکت نخبگان و فرزندان و رشددهنده‌ی روحیه‌ی خلاقیت و نوآوری در جامعه است.

اداره کل پژوهش و آموزش نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در نظر دارد که سلسله نشست‌های تخصصی‌ای را در رابطه با بررسی محورها و ابعاد مختلف چشم‌انداز مورد توجه قرار دهد و در واقع کار کارشناسی را در جهت تحقق این ویژگی‌ها و محورها دنبال نماید. با توجه به این که امسال سال خلاقیت و نوآوری نامیده شده است، این مجموعه نشست‌ها را با موضوع خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌های عمومی آغاز نمودیم.

با صحبت‌ها و رایزنی‌هایی که در کمیته‌ی علمی همایش صورت گرفت محورهایی هم‌چون ساختار سازمانی متناسب با رشد و توسعه‌ی خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌های عمومی؛ الگوهای مدیریت خلاق، نوآور، و کارآفرین در کتابخانه‌های عمومی؛ نقش کتابخانه‌های عمومی در الگودهی و ترویج فرهنگ خلاقیت و نوآوری؛ چرخه‌ی حیات دانش و خلاقیت و نوآوری در عرصه‌ی کتابخانه‌های عمومی و اعضای آن؛ نوآوری و خلاقیت در فراهم‌آوری، سازماندهی، و اشاعه‌ی منابع اطلاعاتی در راستای جذب مخاطب؛ نظام ملی نوآوری و جایگاه کتابخانه‌های عمومی در آن؛ و آموزش کاربران کتابخانه‌های عمومی در راستای افزایش خلاقیت و قدرت حل مسئله مورد توجه قرار گرفت. بنده شخصاً خیلی اعتقاد نداشتم که توجه به کمیت، ما را از کیفیت غافل کند. ما تأکید کردیم که مقالات واقعاً مقالات کاربردی و کارگشای مسائل پیش‌روی نهاد کتابخانه‌های عمومی باشد، به همین جهت با اساتید صاحب‌قلم در عرصه‌ی خلاقیت و نوآوری و کتابخانه‌های عمومی رایزنی‌های متعددی صورت گرفت تا بتوانیم یک سری راهکارهای عملیاتی برای توسعه‌ی خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌های عمومی اتخاذ کنیم. بحمدالله اساتید نیز مشارکت خیلی خوبی داشتند. همچنین برای اینکه بتوانیم از مشارکت فضای دانشگاه و دانشجویانی که در این عرصه قلم می‌زنند هم بهره‌مند گردیم، بخش آزادی در نظر گرفتیم و برای آن بخش فراخوان داده شد که علاقه‌مندان چکیده و مقالات خودشان را ارسال نمودند. الحمدلله استقبال خوب بود. با اینکه این نشست اولین گام از مجموعه نشست‌های ما بود، خودم به شخصه خیلی راضی بودم. در مرحله‌ی نخست، ۲۶ چکیده‌ی مقاله پذیرفته شد که پس از داوری‌های متعدد (در برخی موارد برای یک چکیده‌ی مقاله سه داوری انجام شد)،

نهایتاً ۴ مقاله و ۲ پوستر در بخش ارائه‌ی دانشجویی و ۷ مقاله در بخش اساتید پذیرفته شد. در این مجال در رابطه با نشست و تجربه‌های آن صرفاً به چند نکته بسنده می‌شود:

۱. این برنامه شروعی برای مشارکت بیشتر دانشجویان و اساتید رشته در امور کتابخانه‌های عمومی است و امیدوارم در طی مسیر تداومی خود، عمیق‌تر گردد. خوشبختانه هم دانشجویان کتابداری از انگیزه فراوانی برخوردارند، که استقبال ایشان در ارسال چکیده و مقاله و حتی فیلم و مصاحبه برای این نشست متبلور شده بود، و هم اساتید ایشان به مسائل عنایت و اشراف دارند؛

۲. همکاری‌های میان‌رشته‌ای در این نشست، تجربه شیرینی بود. پرداختن به مسائل کتابخانه‌های عمومی به لحاظ ماهیت آن، لازم و ضروری است. انشاءالله در آینده این امر بیشتر مورد تأکید باشد. تعامل با اساتید سایر رشته‌ها و فعالیت علمی مشترک با کتابداران، زمینه‌های بالندگی کتابخانه‌های عمومی را فراهم می‌آورد.

۳. نکته بعد به عنوان نشست بازمی‌گردد. رابطه خلاقیت و نوآوری با کتابخانه‌های عمومی به دو صورت مطرح است: یکی خلاقیت در کتابخانه، که مهم‌ترین بخش آن خلاقیت در ارائه خدمات به مراجعه‌کنندگان خلاصه می‌شود، و دیگری ترویج خلاقیت توسط کتابخانه‌های عمومی است و اینکه کتابخانه عمومی چگونه می‌تواند روحیه خلاقیت را در جامعه خود گسترش دهد. خوشبختانه این مسائل در مقالات و سخنرانی‌های نشست حاضر بررسی شد، و انشاءالله از نتایج آن بهره‌برداری موثر صورت خواهد گرفت.

با توجه به علاقه‌ی بنده به ارائه یک بحث علمی در چنین نشست‌هایی، با طرح یک پرسش، بحثی کوتاه راجع به خلاقیت مطرح می‌کنم. چه تفاوتی بین داستان حضرت یوسف (ع) در قرآن کریم و سریال تلویزیونی یوسف پیامبر وجود دارد؟ شاید مک‌لوهان بهترین کسی است که می‌تواند به‌طور غیرمستقیم به این پرسش پاسخ گوید. او در کتاب خود با عنوان «برای درک رسانه‌ها» ادوار تاریخی را نتیجه و محصول رسانه‌هایی می‌داند که در هر عصری به ظهور می‌رسند. وی کارکرد وسیعی برای رسانه‌ها اعم از چاپی یا تصویری قائل می‌شود و تأکید می‌کند

«رسانه همان پیام است»، یعنی جدای از این که یک رسانه، چه محتوا یا پیامی را منتقل می‌کند، خود نیز نوعی پیام است. لذا رسانه‌هایی مثل رادیو، تلویزیون، مطبوعات و... جدا از پیامی که (مثلاً داستان حضرت یوسف) می‌دهند دارای قابلیت هستند که در ذات‌شان نهفته است. بحث چالشی من این است که رسانه‌ی کتاب (به عنوان یک رسانه‌ی جمعی) در ارتباط با خلاقیت و نوآوری دارای قابلیت و توانمندی منحصربه فردی است. سُل وُرت^۱ در مقاله‌ای با عنوان «تصاویر نمی‌توانند چیزی بگویند، این طور نیست؟» می‌گوید: «روش‌های انتقال معنا در تصاویر، با کلمات یا زبان‌ها فرق می‌کند... تصاویر، نقاشی‌ها، فیلم‌ها، تلویزیون، مجسمه، و ... نمی‌توانند نشانه‌هایی درست یا غلط باشند؛ بنابراین نمی‌توانند گزاره‌هایی ارائه دهند که بتوان معانی آنها را تحت عنوان درست یا غلط دسته‌بندی کرد». گزاره‌هایی که از طریق تلویزیون عرضه می‌شود، لزوماً گزاره‌های تفکربرانگیز و منطقی‌ای نیستند. اساساً کلمات می‌توانند گزاره‌های سالبه را موضوع خود قرار دهند و گزاره‌هایی که از طریق تلویزیون مطرح می‌شود ایجابی‌اند نه سلبی. برخی زبان‌شناسان می‌گویند قابلیت کلمات برای پرداختن به آنچه نیست، یکی از کارکردهای اساسی زبان است. اما تصاویر نمی‌توانند چیزی را بازنمایی کنند، نشان دهند، فرموله کنند، بگویند، منتقل کنند، یا بدان اشاره کنند. «این یک نیست» از طریق تلویزیون و تصویر قابل بیان نیست، اما از طریق کلام و کتاب قابل طرح است. ملاک درست و غلط را نمی‌توان در مورد تصاویر به کار گرفت و آن‌ها گزاره‌های منطقی نمی‌سازند. مؤید کلام من، سخن ارنست گامبریج مورخ هنر است که می‌گوید: "قضایا قابل ترجمه به تصاویر نیستند، تصاویر نمی‌توانند حکمی صادر کنند". پس تصاویر چه چیزی ارائه می‌کنند؟ به نظر می‌رسد تنها چیزی که می‌توان گفت این است که آنچه تصاویر نمایش می‌دهند، هست. تصاویر، وقایع و اموری را نشان می‌دهند که خود، تنها نشان وجودشان هستند. تصاویر بازنمودهای واقعیت یا تطابق‌هایی از آن نیستند، بلکه حقیقتی هستند که خود به وجود می‌آورند. بنابراین کتاب می‌تواند بستر معنابخشی بیش‌تری نسبت به تصویر فراهم کند، پس رسانه‌ی خلاقیت‌پروری است و کتابخانه‌ها در صف اول معنابخشی و خلاقیت‌پروری از طریق کتاب قرار دارند.

در خاتمه خواسته‌ی من این است که چشم‌اندازها و اولویت‌های نهاد مورد تأکید کاری قرار گیرد. ما برای تحقق چشم‌انداز کتابخانه‌های عمومی به مشارکت جامعه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی، روان‌شناسی، مدیریت و سایر رشته‌هایی که هر کدام به نوعی ما را در برآوردن اهداف چشم‌انداز کتابخانه‌های عمومی یاری کنند نیاز خواهیم داشت. این نشست تخصصی در واقع شروع کار ماست. این‌طور نیست که ما بخواهیم به همین نشست اکتفا کنیم، برنامه‌ها را همین‌جا تمام کنیم و ایده‌هایی که از مقالات می‌رسد، بخواهد ناتمام بماند و دنبال نشود. تمام تلاش ما این است که این‌ها را در صحنه‌ی عملی به ظهور برسانیم.

سایت خلاقیت و نوآوری در کتابخانه‌های عمومی به نشانی www.cipl.ir در همین راستا طراحی شده است که انشاءالله ارتباط‌گر ما با عزیزان در عرصه‌ی خلاقیت و نوآوری باشد و در سال‌های متعددی به کار خودش ادامه دهد. طرح‌های دیگری انشاءالله پیرو همین نشست دنبال خواهد شد، طرح مصاحبه در حوزه‌ی خلاقیت و نوآوری نخبگان و فرزندان دانشگاهی؛ طرح گلستان تجربه، که در حوزه‌ی تجربیات خلاقانه‌ی کتابخانه‌ها از طریق کتابداران در حال جمع‌آوری است؛ جلسات هم‌اندیشی و شناسایی حلقه‌هایی که وجود دارد؛ و طرح اختراعات در حوزه کتابداری است که بعضاً از آن غفلت می‌شود از جمله‌ی این طرح‌هاست. این‌ها می‌تواند دنبال شود و به این‌جا اکتفا نشود.

والسلام